

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№11

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1119 sahifa.

2025-yil, noyabr

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

YASHIL TRANSPORT SIYOSATINING BARQAROR RIVOJLANISH VA TARMOQLARARO INTEGRATSIYADAGI O'RNI	21
Rahmonov Rasul Ne'matovich	
BANK AKTIVLARI VA PASSIVLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	34
Safarov Sanjar Ravshan o'g'li	
O'ZBEKISTONNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI	38
Madraximova Irodaxon Sherzodbek qizi	
HUDUDIIY XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYA MODELI	43
Maxmudova Nozimaxon Baxriddinxonovna	
DAVLATNING BUDJET SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	50
A.A. Ismailov	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINING MEXANIZMINI SAMARALI TASHKILLASHTIRISHDA MOLIVAVIY MANBALARNI SHAKLLANTIRISHNI YO'NALISHLARI	56
Mansurov Mansur Alisherovich	
ANTIKRIZISLI BOSHQARUV TIZIMLARIDA RANGLI SIGNAL MEXANIZMLARINING FUNKSIYALARI	61
Aliqulov Aziz Haydarjonovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING XALQARO MODELLARINI O'ZBEKISTON KORXONALARIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	66
Yormamatov Qodirjon Juraqulovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT OMILLARI VA ULARNING QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	71
Yaxshiyev Shahzod Sherari o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARI VA MEHNAT BOZORI INTEGRATSIYASI BO'YICHA XORIJ TAJRIBALARI	78
Haqqulov Fazliddin Faxriddinovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	84
Aripov Abdulaziz Sakijonovich	
YASHIL ENERGETIKA RIVOJLANISHINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH	89
Bobokulova Muhabbat Muhammadiyeva	
ELEKTRON TO'LOVLAR VA POS TIZIMLARI — KICHIK BIZNESDA SAMARASI VA XAVFLARI	93
To'liqinov Dilshodxo'ja Olim o'g'li	
MINTAQADA RAQAMLI IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI	98
Yusubov In'omjon Ikram o'g'li	
SOLIQ SIYOSATINI RAQAMLI BOSHQARISH ORQALI BUDJET DAROMADLARINI BARQARORLASHTIRISH STRATEGIYASI	103
Xodjimatomov Xamidullo Mamirjonovich	
OZIQ-OVQAT TOVARLARI B2B BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	108
Hayitboyeva Ullijon Bobonazar qizi	
FARMASEVTIKA SANOATIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH	113
Yaqubov Timurbek G'anibekovich	
SHAXSNI OVOZI ASOSIDA IDENTIFIKATSIYALASH VA AUTENTIFIKATSIYALASH ALGORITMLARI	123
Ozoda Sabirova Shermamaxamatovna	

YASHIL IQTISODIYOT — BARQAROR RIVOJLANISH GENERATORI	129
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna	
CHET EL MEHMONXONA TARMOQLARINING BRENDING STRATEGIYALARINI O'RGANISH	133
Ergashev Oybek Mamarasul o'g'li	
MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING MOLIVAVIY SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY JIHLATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	144
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
TRANSPORT TIZIMI SOHASI KORXONALARININING INNOVATSION SALOHIIYATINI BAHOLASH YO'NALISHLARI	152
Ismailov Akmal Maxsudovich, Abilqosimova Shaxlo Sodiql qizi	
MEHMONXONALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XODIMLARINING O'RNI VA AHAMIIYATI	158
Abduxamidov Sarvar Adxamovich, Normurodov Tal'at Normurod o'g'li	
KORXONALARDA HR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	163
Aminova Shaxnoza Aziz qizi	
JAHON IQTISODIYOTIDA OZIIQ-OVQAT XAFSIZLIK RO'LI	168
Abdusamatov Barkamol Rustamjon o'g'li	
ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ КАРАКАЛПАКСТАНА И СУЩЕСТВУЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРА	174
Хошимова Камилла Навфал кизи	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARI: REKREATIONS TURIZM SOHASIDA QO'LLASH TAJRIBASI VA ISTIQBOLLARI	184
Najmitdinov G'ayratbek Sharifovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VIRTUAL TA'LIM PLATFORMALARI: TEXNIK VA PEDAGOGIK TALABLAR, TIZIMLI TAHLIL VA IQTISODIY JIHLATLAR	189
Turayeva Adiba Ikramovna	
ICHKI AUDIT TIZIMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	193
Nuridinova Barchinoy Xusniddin qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	199
Xaitbaev Jasurbek Otaxanovich	
MINTAQANING EKSPORT SALOHIIYATINI OSHIRISHNING TASHKILII-IQTISODIY MEXANIZMI	204
Raimboyeva Mashhura Davronbek qizi	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	210
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
ISLOMIY MOLIIYALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELEKTNING DOLZARBLIGI	217
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULKINI SOLIQQA TORTISH MASALALARI	222
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	225
Abdukhalikova Komila Abdukhalikovna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	229
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
PAXTA-TO'QIMACHILIK SANOATINI MODERNIZATSIIYA QILISH YO'NALISHLARI: TAHLIL VA TAKLIFLAR	233
Abdullayev Hamidulla Abdug'ani o'g'li	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	238
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
YASHIL IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISHDA YASHIL MOLIIYALASHTIRISHNING NAZARIY JIHLATLARI	245
Xalikov S. X.	

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BOZORIDA KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	245
Xudayberganov Jasur Baxodirovich	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	251
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
NATIJAVIYLIKKA YO'NALTIRILGAN BUDJETLASHTIRISH JARAYONINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	257
Allakuliyev Akmal Baltayevich	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	261
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI RESURSLARNI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH.....	268
Avulchayeva Feruza Jurakuziyevna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
ZAMONAVIY ISH JOYLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLARNING ROLI	276
Tulyaganova Aziza	
ISLOMIY MOLIALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELEKTNING DOLZARBLIGI.....	281
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM MARKETINGINING NAZARIY ASOSLARI, ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	286
Xamidov Otabek Bakidjanovich	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING IQTISODIY KO'RSATKICHLAR TIZIMINI STATISTIK BAHOLASHNING USLUBIY JIHATLARI	290
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
ЭКОЛОГАМ ПОЧЕТ И УВАЖЕНИЕ	298
Максудова Шахиста	
DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNING MOHIYATI VA ULARNING O'ZGARISH TENDENTSIYALARI	304
Jo'raev Farruxbek Muxiddin o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIALASHTIRISH XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	307
Inomjonov Islomjon Iloxomjon o'g'li	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	311
Abdukhlikova Komila Abdukhlikovna	
МОБИЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ.....	315
Хурамова Фарангиз Учкун кизи	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ НАЛОГОВ И АКЦИЗНАЯ РЕФОРМА УЗБЕКИСТАНА В ВТО	319
Дамир Рустамович Абдулов	
BANK TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR SHAROITIDA LIKVIDLILIK RISKINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	324
Alimov Baxtiyor Murodovich	
BANK AUDITINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	335
Narziyev Xayotjon Azamatovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH MASALALARI.....	343
Abdimuminova Saodat Taxirjonovna	
TO'QIMACHILIK SANOAT MAXSULOTLARI EKSPORT FAOLIYATI TAHLILI VA BRENDDA LIDERLIK TUSHUNCHALARI.....	352
Abdulazizova Xushnoza Nayabovna	

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ ОТХОДАМИ НА ОСНОВЕ ОПЫТА РАЗВИТЫХ СТРАН И ВОЗМОЖНОСТИ ИХ АДАПТАЦИИ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА.....	357
Д. Мейлиева	
O'ZBEKISTON AUDITORLIK TIZIMIDA KASBDOSHLAR TOMONIDAN BAHOLASH (PEER REVIEW) TIZIMINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	361
Parpiyev Jaxongir Ilhomjonovich	
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И БОЛЬШИЕ ДАННЫЕ (BIG DATA) В УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЯХ.....	366
Шарипов Бахтиёр Михлибаевич	
O'ZBEKISTONDA SUVGA BO'LGAN TALABNI VAQTLI QATORLAR ORQALI TAHLIL QILISH	375
Sarvar Mamasoliyev	
BOSHQARUV VA NAZORAT MAQSADLARIDA XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH	383
Isomuxamedov Akbarjon Boxodir o'g'li	
MINTAQALAR BARQAROR RIVOJLANISHINI TA'MINLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	389
Salomat NOROVA	
O'ZBEKISTON TURIZM BREND BOZORINING HOZIRGI HOLATI VA TENDENSIYALARI.....	394
Zufarov Akmal Gulamiddinovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH METODOLOGIYASI.....	404
Qodirov Baxodirjon Tursunovich	
O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISHDA YAGONA INTERAKTIV DAVLAT XIZMATLARI PORTALINING O'RNI VA AHAMIYATI	408
Dehqonov G'ayratjon Raximovich	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION HAMDA TIJORATLASHTIRISH MASALALARI	414
Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li	
OLIY IQTISODIY TA'LIM ORQALI EKO-INNOVATSIYALAR VA "YASHIL" INVESTITSIYALARNI RAG'BATLANTIRISH MEKANIZMLARI: SIYOSIY VA INSTITUTSIONAL DOIRALAR	418
Xasanova Zarina Maxamadaliyeva	
XODIMLAR MALAKASINI OSHIRISH — ZAMON TALABI.....	427
Narzullaev Oybek Narzullaevich	
BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISHDA JURNAL-ORDER SHAKLINING AHAMIYATI.....	433
Axmedjanov Abdufoto	
KENDALL VA SPEARMAN TARTIBIY KORRELYATSIYA KOEFFITSIYENTLARI ASOSIDA YASHIL IQTISODIYOT INDIKATORLARINING STATISTIK O'ZARO TA'SIRINI MODELLASHTIRISH	437
Muradov Rustamjon Sobitxonovich	
ИНТЕНСИВНЫЕ И ЭКСТЕНСИВНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В РЕГУЛИРОВАНИИ СПРОСА.....	442
Аминджанова Румейса Батыровна, Камилова Наргиза Абдукахоровна	
ИНКЛЮЗИВНЫЙ ПОДХОД В ТУРИЗМЕ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И УЗБЕКСКАЯ ПРАКТИКА	445
Азимова Шахло Таировна	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIVAVIY HISOBOTNING XAQARO STANDARTLARIGA O'TISHNING HOLATI VA TAHLILI	450
Bayjanov Sarsengaliy Xalmuratovich	
UZUM EKSPORT QILUVCHI KOMPANIYALARDA YASHIL O'TISH JARAYONINI QO'LLAB-QUVVATLASH UCHUN EKO-MARKETING VA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOIYILLARINI INTEGRATSIYALASH.....	454
Usmonova Diyora Mahmud qizi	
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA XARAJATLAR SMETASI VA SHTATLAR JADVALINING TAHLILI: OPTIMALLASHTIRISH VA SAMARADORLIKNING YANGICHA USULLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)	461
Umarov Avzaljon Yodgorali o'g'li	
INVESTITSIYALARNING KIRIB KELISHIGA TO'SQINLIK QILUVCHI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI.....	467
Alimova Dilafro'z Tohir qizi	

FARMATSEVTIKA KORXONALARIDA MOLIVAVIY HISOBOT SHAKLLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA INVESTORLAR UCHUN AXBOROT OCHIQLIGINI TA'MINLASH	470
Turdikulova Gulshad Nurmamatovna	
ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNING SHAFFOFLIGINI OSHIRISHDA MOLIVAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINING AHAMIYATI.....	477
Uztemirov Alisher Aktam o'g'li	
INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT TARMOQLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN BANDLIK TUZILMASINI OPTIMALLASHTIRISH	482
Tursunov Bekmuxammad Omonovich	
XORIY TAJRIBALARIDA SOLIQ BAZASINI ANIQLASH TARTIBI METODOLOGIYASINING MAVJUD METODLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI.....	489
Xalikchayeva Sadokat Ilxomjonovna	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING KONSEPTUAL ASOSLARI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIYOTIDAGI O'RNI.....	496
Ramatillaev M.R.	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI SUG'URTALASH VA DIVERSIFIKATSIYA QILISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	502
Eshboyev Shahobiddin Anorqul o'g'li	
TIJORAT BANKLARI O'RTASIDAGI RAQOBATNI BAHOLASH VA KUCHAYTIRISHNING ZAMONAVIY METODOLOGIYASI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI.....	506
Qulmetov Mansurbek Ro'zmatovich	
XALQARO REYTING TASHKILOTLARINING OLIY TA'LIM MUASSASALARIGA TA'SIRI VA MAVJUD PLATFORMALAR.....	515
O'rozboyev Xayrulla Murodboy o'g'li	
TALABALAR MOTIVATSIYASINING MEKANIZMLARI: LOYIHA ASOSIDAGI TA'LIM TEKNOLOGIYALARIDA.....	523
Kasimova (Mulladjanova) Nasiba Azimdjanoyna	
ISH KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISH VA NORASMIY BANDLIKNI SOYADAN CHIQRISH BO'YICHA TAKLIFLAR ISHLAB CHIQRISH	531
Pulaton Dilshod Xaqberdiyevich, Maxkamova Shaxlo Yulchiyevna, Absamatov Baxrom Danakulovich	
KASBIY TA'LIM MAZMUNIDA TA'LIM VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASINI RAG'BATLANTIRISH ORQALI O'RTA BO'G'IN KADRLAR TAYYORLASHNING JOZIBADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	538
Tojiyev Sirojiddin Sayriddinovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI BOSHQARISH TIZIMINING TURLARI VA SHAKLLARI.....	542
Muminova Mavjuda Sharifovna	
SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNI STRATEGIK BOSHQARISH SAMARADORLIGI MASALALARI	547
Kadirkhodjayeva Nilufar Rahmatullayevna	
MHXSGA MUVOFIQ ASOSIY VOSITALAR HISOBINI TASHKIL ETISH MASALALARI.....	552
Aliyev Sherzod Abdixomidovich	
ФАКТОРЫ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	558
Аллаева Г.Ж.	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA INVESTITSION MUHITNI YAXSHILASH YO'NALISHLARI	564
Irisqulova Munisa Akmal qizi	
TASHABBUSLI BUDJET JARAYONLARI DOIRASIDA 2024-YILDA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR TAHLILI	569
Xamidov Xabibullo Xikmatulla o'g'li	
MINTAQA SANOATIDA AHOLI JON BOSHIGA YAQQ O'ZGARISHINING DINAMIK TAHLILI.....	574
Nabiyev G'ulom Abdusalomovich	

INFRATUZILMAVIY INVESTISIYA LOYIHALARINI DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA MOLIYALASHTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISHNING XORIJ TAJRIBALARI	583
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	
ПРОБЛЕМЫ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В ЭКОЛОГИИ.....	587
Максудова Шахиста	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARINING INVESTITSION FAOLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-USLUBIY JIHATLARI	593
B.Sh.Shadmanov	
ECONOMIC INDICATORS OF SUPPLY CHAIN EFFICIENCY IN UZBEKISTAN'S EXPORT SECTOR	597
Mukhammadiyaminova Shakhzoda Sherzodovna	
BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LAR HISOBI VA ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH.....	602
Muxtorova Maftuna Salohiddin qizi	
RAQAMLASHTIRISH JARAYONIDA BANKLARNING XAVFSIZLIGI VA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-AMALIY ASOSLARI	607
Aliyeva Umidaxon Xusanboyevna	
XIZMATLAR SOHASI VA KAMBAG'ALLIK O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK.....	611
Dawletmuratov Adilbay Mirzabaeovich	
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL CLUSTERS BASED ON THE PRINCIPLES OF A "GREEN ECONOMY"	615
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich, Kamolov Oybek Faxriddin o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ.....	620
Халимжанов Дилшод Эргашбекович	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI INNOVATSION RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	626
Mavlyanov Muzaffar Yusupovich	
NAMANGAN VILOYATI TURIZM SOHASINING SO'NGGI YILLARDA RIVOJLANISHI VA STATISTIK TAHLILI	630
Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI EKSPORTINING IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLOVCHI OMILLAR TAHLILI	634
Faxriddinov Bahriddin	
INNOVATSION SHAROITDA TO'QIMACHILIK SANOATI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	640
Sattarov Ilkhomjon Rahimjanovich	
IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA SUV RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	645
Nurmatov Norbek Jo'rayevich	
MINTAQA LOGISTIK XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION VA INSTITUTSIONAL ISTIQBOLLARI	652
Xalimov Javlonbek Shaxriyorovich	
KORXONALARNING BANKROTLIK EHTIMOLINI SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA PROGNOZLASH	659
Zaynutdinov Ismoil Samariddin o'g'li	
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ	665
Шомуродов Равшан Турсункулович	
MEDIA LOYIHALARINI BOSHQARISH: O'ZBEKISTON OAV AMALIYOTI TAHLILI	673
Yo'ldosheva Dilobar Jaxongir qizi	
O'QITISH NATIJALARINI ZAMONAVIY BAHOLASH TAMOYILLARI	677
Abdullayeva Sanobar Berdiyevna, Xujakulov Shaxriyor Shokir o'g'li	
MALAYZIYADA PROGRESSIV VA INKLYUZIV ISLOMIY MOLIYA TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: 2024-YIL TAJRIBASI VA NATIJALARI	681
Safarova Nasiba Gulmurod qizi	

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ ПРОЦЕДУР ДЬЮ-ДИЛИДЖЕНС В АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ.....	687
Прокудина Кристина Александровна	
HUDUDLARDA INVESTITSIYA SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	692
Xalilova Madinabonu Abduraxmon qizi	
LIZING MUOMALALARI HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	701
Baxadirov Alisher Komilovich	
TIJORAT BANKLARINING JISMONIY SHAXSLAR DEPOZITLARI VA ULARNI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	705
Melikov Otabek Maxmadaminovich	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLASHTIRISH VA EKOTIZIMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	711
Erkinova Feruza Najmitdinovna	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI NAZORAT TIZIMINI BAHOLASHDA SUN'IY INTELEKTDAN FOYDALANISH: XAVF YOKI IMKONIYAT	717
Ostonokulov Azamat Abduraximovich, Tadjiev Erkin Muxitdinovich	
SUN'IY VA KIMYOVIY TOLALARNING TO'QIMACHILIK SANOATIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDAGI O'RNI	723
Raximov Furqat Jalolovich	
OLIY TA'LIM MASSASALARINING MOLIYAVIY RESURSLARINI BOSHQARISH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	728
Mahmudov Akbar Abduraximovich	
TA'LIM XIZMATLARI BOZORINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	733
Abdullayev Suyun Artikovich	
O'ZBEKISTONDA AVTOMOBILSOZLIK KORXONALARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI: "UZAUTO MOTORS" AJ AMALIYOTI VA NATIJALARI.....	737
Allabergenov Azamat Joldasbayevich	
WAYS TO USE MARKETING DATA IN THE MANUFACTURING ENTERPRISE VALUATION PROCESS	742
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
KICHIK SANOAT KORXONALARI O'RTASIDAGI ISHLAB CHIQARISH VA KOOPERATIV ALOQALAR HOLATI.....	747
Boyutrayev Olimjon Urayimovich	
BANK RISKLARI VA ULARNI TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELASHTIRISHDA STATISTIK HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	753
Kamoldinov Sardorbek Maxmadsobir o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AYOLLARNING ISH BILAN BANDLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	761
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
O'ZBEKISTONNING BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASI: TARIXIY MEROS VA ZAMONAVIY YASHIL TEXNOLOGIYALAR UYG'UNLIGI.....	766
Azimova Shohista Salohiddinova	
SOLIQ TIZIMIDA RAQAMLI MARKIROVKALANGAN TOVARLARNI RAQAMLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI	770
Muxammadov Nodir Karimovich	
BIZNES JARAYONLARINI OPTIMALLASHTIRISHDA "LEAN MANAGEMENT" TIZIMINI JORIY ETISHNING ILMIY ASOSLARI	775
Muhiddinov Ozodbek Ikromjon o'g'li, Shakirova Gulrux Po'latjon qizi, Ozodbek Musayev	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASINING TURISTIK POTENTIALI UMUMIY TAVSIFI.....	783
Madaminova Sanobar Askarovna	
KICHIK BIZNES KORXONALARIDA EKSPORT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISH KONSEPSIYASINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI.....	789
Boymirzayev Zokirjon Mashrabboyevich	
AHOLINING TURMUSH DARAJASI VA UNING KO'RSATKICHLARI.....	794
Sayitbayev Shermirza Datkamirzayevich	

KORXONA ASOSIY XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKT SIFATIDA AHAMIYATI.....	799
Yuldashova Yoqutoy Murodjon qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALARNI XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONIDA KADRLAR SALOHİYATINI SAQLAB QOLISH VA RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI.....	803
Bekchanov Ruslan Ambiyatovich	
PARALLEL KORPUS ASOSIDA INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QISHLOQ XO'JALIK ATAMALARINING EKVIVALENTLIK XUSUSIYATLARI.....	807
Yulduz Xalilova Nasriddinovna	
KOLBASA VA GO'SHT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUARISHDA CHIQUINDISIZ ISHLAB CHIQUARISH ("ZERO WASTE") MODELINING ROLI: XORIJIY TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITIDAGI AMALIY YO'NALISHLAR.....	810
Eshtemirova Anora Norboy qizi	
EKSPORTYO'R KORXONALARDA TOVAR VA XIZMATLAR EKSPORTI BO'YICHA QO'SHILGAN QIYMAT VA FOYDA SOLIG'INI TO'G'RI HISOBLANISHI TAHLILI VA ISTIQBOLLARI	814
Sobirova Xilola Rustam qizi	
O'ZBEKISTONDA TO'QIMACHILIK VA TIKUV-TRIKOTAJ SANOATI RIVOJLANISHINING MILLIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDAGI O'RNI	819
Ikramova Taxmina Latifovna	
YANGI RIVOJLANAYOTGAN BOZORLARIDA HR QAROR QABUL QILISH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHDA IQTISODIY TA'LIMNING ROLI	824
Dilfuza Shokirova	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI XALQARO BUXGALTERIYA STANDARTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	833
Abdiev Mutolib Anvar o'g'li	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK TIZIMINING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI	838
Raximjonova Shohsanam Baxodirovna	
AKTIVLAR VA MAJBURIYATLARNI MHXS ASOSIDA BAHOLASHNING ZARURIYATI VA AHAMIYATI	842
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich	
XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISH JARAYONINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH BILAN BOG'LIQLIGI	847
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, Turdimuratova Aziza Alisherovna	
AGRAR ISHLAB CHIQUARISHNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA "QISHLOQ XO'JALIGI-4.0" VA "AQLLI QISHLOQ XO'JALIGI" KONSEPSIYALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH.....	851
Yusupov Muxiddin Soatovich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARINI MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI GURUHLASH VA BAHOLASH.....	860
Davlyatov Bekzodjon Aslanxojayevich	
TA'LIM TIZIMINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHDA XORIY TAJRIBASINING AHAMIYATI	864
Sobirov Shaxzod Ozod o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	868
Karimov Mirolimjon Karimjon o'g'li	
ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	875
Аликулов С. А., Хамракулова О. Д.	
YASHIL IQTISODIYOTDA KORXONALAR BOSHQARUV MEKANIZMLARINING EVOLYUTSIYASI: KONSEPTUAL TAHLIL.....	880
Nabiev Bobur Muhammadqosim o'g'li	
SUD-HUQUQ TIZIMINI YANADA DEMOKRATLASHTIRISH: JORIY HOLATI, MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR.....	884
Majidov Muslimbek Maxamadjon o'g'li	

IQTISODIYOTNI LIBERALLASHTIRISH SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA KLASSTERLARNI TASHKIL ETISHNING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	889
Xo'jageldiyev Chorshanbi Pardayevich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	893
Shaymanova Nigora Yusupovna	
XO'JALIK FAOLIYATINI SAMARADORLIGI VA BIZNES HOLATINI BAHOLASH	899
Abdulkarimova Muslima Abduaziz qizi, Yuldashev Abduhakim Abdulkarimovich	
CROSS-BORDER E-COMMERCE IN CENTRAL ASIA.....	904
Bakhtiyorjon Komilov	
O'ZBEKISTONDA NORASMIY SEKTOR ISHCHILARINING PENSIYA TA'MINOTI MASALALARI.....	908
Abdulazizova Nargiza Baxodir qizi	
KORXONA VA TASHKILOTLARDA QOG'OZ SARFINI OPTIMALLASHTIRISHDA JAHON TAJRIBASI	913
Oripov Mirzo Mahmudovich	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЗАЩИТЕ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА ОТ КОНТРАФАКТНОЙ ПРОДУКЦИИ (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН).....	917
Ибраимова Махсура Уснатдин кизи	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	922
Xasanova Robiyaxon Kamoliddin qizi	
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES ON THE PROCESSES OF DIGITAL TRANSFORMATION IN THE INSURANCE INDUSTRY.....	927
D.D.Omonova	
THE ROLE OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE GLOBAL ECONOMY AND THEIR STAGES OF DEVELOPMENT	933
Yovkochev Sherzod	
YURIDIK SHAXSLARNI YIRIK SOLIQ TO'LOVCHILAR TOIFASIGA KIRITISH MEZONLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	941
To'raqulov Bekzod Hazratqul o'g'li	
BUTUNJAHON SAVDO TASHKILOTIGA A'ZO BO'LIHDA SOLIQ TIZIMINI TRANSFORMATSIYA QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	945
Xojakbar Zaynabidinov	
BANK TIZIMIDA TAVAKKALCHILIK TUSHUNCHASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	950
Malikova Dilrabo Muminovna, Shakarova Kumush Faxriddin qizi	
REAL SEKTOR TARMOQLARINI KREDITLASHDA MOLIVAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI.....	955
Savurbayev Zafar Abdumuminovich	
INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA IQTISODIY BARQARORLIK OMILLARI VA ULARNING BOSHQARUVI	960
D. G. Bazarov	
YANGI O'ZBEKISTONDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK SOHASINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH HAMDA KOMPLEKS TIZIMLASHTIRISH	966
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	
XIZMATLAR KO'RSATISH KORXONALARIDA INNOVATSIYA FAOLIYATINI SAMARALI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISH: IQTISODIY TAHLIL VA ISTIQBOLLI TAVSIYALAR	971
Xudayberdiyeva Nargiza Nizomiddin qizi	
MINTAQADA KICHIK BIZNES KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	976
Ergashev Jamshid Jamoliddinovich	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA INNOVATSION MAHSULOTLARNI ISHLAB CHIQRISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	981
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	

PUL AYLANMASINI TASHKIL QILISHNING XORIJ TAJRIBASI VA O'ZBEKISTONDA FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI.....	987
Gadoyev So'hrob Jumakulovich	
MARKETING VA TOVAR STRATEGIYALARINI ISHLAB CHIQISH	993
Ibadullayeva Sevara Allashukurovna, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
PILLACHILIK SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA VA DAVLAT KO'MAGIGA OID METODOLOGIK YONDASHUVLAR	998
Xudoykulov Mamarasul Radjabovich	
SURXONDARYO VILOYATIDAGI KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNING QURILISH SOHASIDAGI ULUSHINING TREND MODELLARI ORQALI TAHLILI	1005
Mamatkulova Xurshida Nasrullayevna	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF TEXTILE PRODUCTS MARKET SEGMENTATION	1012
Ibaydullaeva Feruza Kholjuraevna	
O'ZBEKISTONNING JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHGA QARSHI KURASH TIZIMIGA SUN'YI INTELLEKTNI INTEGRATSIYASI: BANK SEKTORIDA JORIY ETISHNING POTENSIALI VA TO'SIQLARINI BAHOLASH	1018
Rashidov Avazbek Raximovich	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	1025
Shermatov Sirojiddan Xaydarovich	
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В УСОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ КОМПОНЕНТОВ ПРОЕКТА «БЕЗОПАСНЫЙ ГОРОД»	1029
Иминов Акбаржон Одилжонович	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA BOSHQARUV SALOHİYATINI OSHIRISH	1034
Tleubergenov Raxat Shahibaevich	
THE ROLE OF ESG IN ADVANCING CORPORATE REFORMS IN UZBEKISTAN	1038
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA MARKETING ROLI ORQALI IQTISODIY SIYOSATGA TA'SIRI.....	1043
Egamberdiyev Muzaffar	
DAVLAT BUDJETI JARAYONINI OPTIMALLASHTIRISH YO'NALISHLARI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	1046
Nosirov Islombek Xurram o'g'li	
O'ZBEKISTONDA JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN DAROMAD SOLIG'INING PROGRESSIV STAVKASINI JORIY ETISH MEXANIZMI	1052
Pulatov Dilshod Xaqberdiyevich, Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich, Xujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li, Otabekov Otajon G'ayrat o'g'li, Abdiyev Mansur Musurmonovich	
KORXONANING MODDIY BAZASI	1060
Ozodova Shahzoda Ulug'bek qizi	
FINTECH-STARTAPLAR VA TIJORAT BANKLARI HAMKORLIGI: SINERGETIK INTEGRATSIYA VA INNOVATSION EKOTIZIM SHAKLLANISHI	1064
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATHILARINING MEHNATIGA HAQ TO'LASHDA YANGI YAGONA TARIF SETKASINI JORIY ETISH MASALALARI	1069
Oqiljonov Azizjon Olimjon o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ДИСТАНЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ.....	1074
Хасилова Висола Шоохоровна	
HARD WORK, INDEBTEDNESS AND HOPE: A SOCIO-ECONOMIC LOOK OF MODERN LABOR	1078
Rakhmatullayev Sarvar Nazar o'g'li, Abdukarimova Muborak Sharaf qizi, Madrakhimova R. G.	
KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARI VA ULARNI HISOBGA OLISH.....	1085
Muradova Minavvar Izzatullayevna	
O'ZBEKISTONDA AKT SOHASINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH DINAMIKASI: SAMARADORLIKNI BAHOLASH VA RAQAMLASHTIRISHNING MUAMMOLARI	1089
Salibaev Xabibullo Negmatullaxanovich	

TIJORAT BANK KREDIT PORTFELINING SIFAT BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	1094
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich, Amanova Xurshida Inyatullaevna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA O'ZINI-O'ZI BAND QILISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI PASAYTIRISH MASALALARI	1099
Azimova Hulkar Egamberdiyevna	
СОКРАЩЕНИЕ БЕДНОСТИ КАК СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕФОРМЫ УЗБЕКИСТАНА.....	1103
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
IQTISODIY JARAYONLARNI BOSHQARISHDA OPTIMALLASHTIRISH MODELLARI VA ULARNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	1108
Ibragimov Nodir Nusriddinovich	
MARKETINGDAGI ISTE'MOLCHILAR MOTIVATSIYASIDA NAFLILIK NAZARIYALARIDAN FOYDALANISH.....	1113
Jalilov Jamshid G'anijonovich	

MARKETINGDAGI ISTE'MOLCHILAR MOTIVATSIYASIDA NAFLILIK NAZARIYALARIDAN FOYDALANISH

Jalilov Jamshid G'anijonovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Marketing kafedrası dotsenti, iqtisodiyot
fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Maqolada iste'molchilarni tovarlar xaridiga motivlashtirish bilan bog'liq nazariyalar bayon qilingan, nafillik tushunchasi va uning xususiyatlari yoritilgan hamda iste'molchilarni tovarlar xaridiga undash jarayonida nafillik nazariyalaridan foydalanish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, motivatsiya nazariyalari, tovarlar xaridiga iste'molchilarni motivlashtirish, nafillik, tovar nafilligi, nafillik funksiyasi, umumiy nafillik, chekli nafillik, befarqlik egri chizig'i.

Abstract. The article presents theories related to motivating consumers to purchase goods, explains the concept of utility and its key characteristics, and outlines the ways in which utility theories can be applied to encourage consumers in the purchasing process.

Key words: motivation, motivation theories, consumer motivation to purchase goods, utility, product utility, utility function, total utility, marginal utility, indifference curve.

Аннотация. В статье изложены теории, связанные с мотивацией потребителей к покупке товаров, раскрыто содержание понятия «полезность» и его ключевые характеристики, а также представлены направления использования теорий полезности в процессе стимулирования потребителей к совершению покупок.

Ключевые слова: мотивация, теории мотивации, стимулирование потребителей к покупке товаров, полезность, полезность товара, функция полезности, общая полезность, предельная полезность, кривая безразличия.

KIRISH

O'zbekistonda keyingi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar sanoat mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatini har tomonlama takomillashtirishga qaratilmoqda. Jumladan, "O'zbekiston-2030" strategiyasida "Yangi O'zbekiston — raqobatbardosh mahsulotlar yurti" g'oyasi asosida milliy brendlarni xorijiy bozorlarga olib chiqadigan eksportchilarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda mazkur tadqiqot sohasiga tegishli boshqa bir qator vazifalar belgilangan va ular bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda keyingi yillarda aholi sonining ortib borishi hisobiga iste'mol tovarlari bozoriga talab sezilarli darajada oshdi. Iste'mol tovarlarining asosiy qismini tashkil etuvchi sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish va ularni xaridorgir holatda bozorga yetkazib berish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bu masalaning bir tomoni bo'lsa, uning ikkinchi tomoni bozor holatini chuqur o'rganish va sanoat mahsulotlariga bo'lgan talabning to'liq tahlil qilinishini taqozo etadi. Sanoat mahsulotlari bilan bog'liq bozorlar holati va ulardagi o'zgarishlar doimo ishlab chiqaruvchilar diqqat markazida bo'lishi lozim. Bunday e'tibor ularning barqaror faoliyatini ta'minlashga zamin yaratadi. Bu nafaqat ishlab chiqaruvchilar, balki iste'molchilar talabining qondirilishiga ham muhim turtki bo'lib xizmat qiladi.

Marketing yo'nalishi bo'yicha keyingi yillarda amalga oshirilayotgan ko'plab ilmiy tadqiqotlarda iste'molchilarning bozordagi xulq-atvori va ularning nafilligi masalalariga keng e'tibor qaratilmoqda. Bozorda iste'molchilarni avvalo tovarning nafilligi qiziqtiradi. Hozirgi kunda bozorda barqaror muvaffaqiyatga erishish uchun insonni faqat tovarni sotib olishga undashgina emas, balki uni tovarni yana xarid qilishga rag'batlantirish, ya'ni iste'molchini doimiy mijozga aylantirish masalalariga ham alohida e'tibor berilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xorijiy olimlarning aksariyat tadqiqotlarida iste'molchilarning qanday harakat qilishlari bilan bog'liq holatlar o'rganilgan. Tadqiqotlarda iste'molchilar nima uchun aynan shunday harakat qilishlari, ya'ni ularning fundamental motivlarining iste'molchi xulqini o'rganishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Del I. Hawkins motiv tushunchasini quyidagicha izohlaydi: "Motiv — bu hatti-harakatga undaydigan va rag'batlantiradigan, shu hatti-harakatning aniq yo'nalishini ta'minlaydigan, ko'rinmaydigan ichki kuchni tasvirlaydigan tuzilma hisoblanadi. Motiv — insonning qandaydir ishni nima uchun qilishidir"¹.

Amerikalik psixolog Allei Ch. N. motivlarni birlamchi va ikkilamchi guruhlariga ajratadi.

Birlamchi motivlarga ovqatlanish, ichimliklarga chanqoqlik, qulay muhit, kasallik va xavfdan qutilish, yaqinlarning farovonligi, to'siqlarni bartaraf etish, o'yin va boshqalar kiradi.

Ikkilamchi motivlarga go'zallik va didlilik, poklilik, ehtiyotkorlik, qiziquvchanlik, ishonchlilik, qadr-qimmat, tejamkorlik va samaralilik, ilmlilik, xabardorlik, ishga qobiliyatlilik, sog'lik va universallik kiritiladi. Olim motivlarga faqat ahamiyatlilik nuqtayi nazaridan yondashgan².

Amerikalik tadqiqotchi D. Shvarts xaridga yo'naltirilgan motivlarni ikki guruhga ajratadi:

hissiy (emotsional) motivlar — hissiyot va tuyg'ularga asoslangan, mantiqqa tayanmaydigan holatlar;

ratsional (oqilona) motivlar — xarid qilishda "qo'shilaman-qo'shilmayman" tarzida mantiqiy tahlil asosida qaror qabul qilish.

Amaliyotda ratsional va hissiy motivlar mahsulot xaridi bo'yicha qaror qabul qilish jarayonida bir vaqtning o'zida ta'sir ko'rsatishi mumkin. Inson ehtiyojlarining shakllanishiga milliy, tarixiy, geografik omillar, yoshi va jinsi ta'sir etishi qayd etiladi. Olim motivlarni inson fe'l-atvori nuqtayi nazaridan tasniflagan. Biroq ehtiyojlar shakllanishida faqat tabiiy omillar ta'sirini urg'ulab, mahsulot ishlab chiqaruvchilar, sotuvchilar kabi boshqa tashqi omillar ta'siri haqida fikr yuritmag³.

Germaniyalik olim Trommsdorff motivlarni yashirin holat — ya'ni faollashish, xulq-atvorni aniq shiddat va aniq yo'nalishda harakatga keltirish omili sifatida izohlaydi. Faollashish ichki xohishlar yoki noyobliklar natijasida yuzaga keladi. Uning fikricha, motivlarni "umuman boshqarilmaydigan, emotsional" va "umuman boshqariladigan, ratsional" diapazonlari oralig'ida ko'rib chiqish mumkin⁴.

O'zbekistonlik olim M. R. Boltabayev motiv tushunchasini quyidagicha izohlaydi: motiv — kishilarning ma'lum bir hatti-harakatni sodir qilishiga sabab bo'ladigan omil, qondirilgan ehtiyojdir. Biror ehtiyojning qondirilishi harakatlantiruvchi motivga aylanadi. Inson motivatsiya jarayonida xarid vaziyatini besh sezgi — ko'rish, eshitish, hid bilish, sezish va ta'm bilish orqali his qiladi⁵.

N. Q. Yo'ldoshev xaridorga yo'naltirilgan motivlarni quyidagicha izohlaydi: motiv — shunday ehtiyojki, uni qondirish inson uchun qat'iy ahamiyat kasb etadi. Motivlar — iste'molchilarning ehtiyojlaridan kelib chiqadigan, ularning real sharoitlarda muayyan tarzda harakat qilishiga doimiy moyillik beruvchi o'zaro bog'liq sabablardir⁶.

Yuqoridagi olimlar fikrlaridan kelib chiqib aytish mumkinki, motiv — inson ehtiyojini uyg'otadigan va uni hatti-harakatga yo'naltiruvchi ichki kuchdir.

Naflilik nazariyalari bo'yicha ham ko'plab olimlar o'z qarshlarini bildirganlar. Jumladan, Avstriya iqtisodchilar maktabi namoyondalari K.Menger⁷, Ye.Bem-Baverk⁸, F.Vizerlar⁹ birinchi qatorida talab bilan narx, tovar zaxirasi va uning miqdori o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatishga o'ringanlar. Ular ta'kidlashicha, chegaralangan resurslar sharoitida ularning hajmi narxga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqotchilar ketma-ket iste'mol qilinadigan biror ne'matning nafi kamayib borishi haqidagi qonuniyatni aniqlaganlar. Masalan, chanqagan inson bir stakan mineral suvni katta xohish bilan ichadi, ikkinchi stakan suv esa birinchisidek naf bermaydi, uchinchi ikkinchisiga nisbatan kamroq naf beradi va hokazo. Bu jarayon oxirgi stakan suv beradigan naf nolga teng bo'lguncha davom etadi. Bu holatda umumiy (yig'indi) naf oshib boradi, biroq har bir keyingi stakan suvdan olinadigan naf kamayib boradi, natijada chekli naflikning pasayishi kuzatiladi.

1 Consumer behavior: building marketing strategy / Del I. Hawkins, David L. Mothersbaugh. 11th ed. USA.: McGraw-Hill/Irwin, New York, 2010, pg 36

2 www.en.wikipedia.org

3 Основы маркетинга: Учебник / R.K. Saxayev, T.V. Murtuzaliyeva, S.A. Aliyev M.: Izdatelstvo «Eksamen», 2005. 448 s.

4 Trommsdorff, V. (2009). Konsumentenverhalten, 7. Auflage, Kohlhammer, Stuttgart 124 pg

5 Baltaboyev M.R.. O'zbekiston Respublikasi to'qimachilik sanoati eksport imkoniyatlarini rivojlantirishda marketing strategiyasi. Iqtisod fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya Toshkent. TDIU, 2005-yil

6 Yo'ldoshev N.Q., Azlarova M.M., Xo'djamuratova G.Y. "Menejment va marketing asoslari": (O'quv qo'llanma). — T.: TDIU, 2013-y. — 256 b.

7 Myenger K. "Issledovaniye metoda sotsialnykh nauk i politicheskoy ekonomii v chastnosti". - M.: Territoriya budushchego, 2005. S. 289-450. ISBN 5-7333-0175-9.

8 Byom-Baverk, Oygen. Osnovy teorii sennosti xozyaystvennykh blag // Izbrannye trudy o sennosti, protsente i kapitale/ Oygen fon Byom-Baverk. - M.: Eksmo, 2009. S. 49-246. -912 s.

9 Fridrix fon Vizer. Problema vmneniya doxoda // Chastnaya organizatsiya xozyaystva na poroge kapitalisticheskoy epoxi / Predisl., komment., sost. V. S. Avtonomova. - M.: Ekonomika, 1992.

“Naflilik” terminini fanga shvetsariyalik matematik olim Daniel Bernulli kiritgan. Uning fikriga ko’ra, naflilik — bu ne’matlarning iste’molchilar u yoki bu ehtiyojlarini qondirish xususiyatidir¹⁰.

Robert Pindayk asarlarida qayd etilishicha, iste’molchi harakatini aniqroq tahlil qilish uchun naflik funksiyasidan foydalaniladi. Naflik funksiyasi — iste’molchining iste’mol qiladigan ne’matlar hajmi bilan ushbu ne’matlarni iste’mol qilish natijasida oladigan naflik darajasini ifodalovchi funksiya hisoblanadi¹¹.

Mashhur iqtisodchilar Makkonel va Bryularning fikriga ko’ra, naflilik ikki turga bo’linadi: umumiy va chekli naflilik. Umumiy naflilik (Total utility) — ne’matni iste’mol qilishdan olinadigan umumiy qoniqishdir. Naflik funksiyasi orqali nafaqat umumiy naflikni, balki chekli naflikni ham aniqlash mumkin. Chekli naflik (MU — Marginal utility) ketma-ket iste’mol qilingan qo’shimcha bir birlik ne’matdan olingan naf yoki umumiy naflilikning o’sgan qismidir¹².

R. M. Nureev o’z kitobida chekli naflilikni quyidagicha izohlaydi: chekli naflilik — bu biror ne’matdan qo’shimcha bir birlik iste’mol qilish natijasida (boshqa ne’matlar iste’moli o’zgarmaganda) iste’molchi tomonidan olinadigan qo’shimcha nafdir. Chekli naflilik — bu naflik funksiyasidan biror ne’mat o’zgaruvchisi bo’yicha olingan xususiy hosila hisoblanadi¹³.

Andreu Mas-Kolellning ta’kidlashicha, ne’mat qancha ko’p bo’lsa, qo’shimcha bir birlik ne’matning qimmati shuncha past bo’ladi. Demak, ne’matning narxi uning umumiy nafliligiga emas, balki chekli nafliligiga bog’liq holda belgilanadi. Naflik funksiyasi naflik darajasining iste’mol qilingan ne’matlar hajmiga bog’liqligini ifodalaydi¹⁴.

Rossiyalik olim Yu. V. Taranuxaning fikricha, odatda, biror ne’matni iste’mol qilish oshganda (boshqa ne’matlar iste’moli hajmi o’zgarmaganda) umumiy naflik ortib boradi, demak, chekli naflik musbat bo’ladi. Biroq shu bilan birga biror ne’matdan har bir qo’shimcha birlik iste’mol (boshqa ne’matlar iste’moli o’zgarmaganda) oldingisiga nisbatan kamroq naf beradi. Ne’matning aynan shu xususiyati chekli naflikning kamayish qonuni deb ataladi¹⁵. Chekli naflilikning kamayish tamoyili Gossenning birinchi qonuni nomi bilan ham yuritiladi. Har qanday tovar iste’molining ko’payishi bilan (qolgan tovarlarning iste’moli o’zgarmasdan) umumiy naflilik oshib, chekli naflilik esa kamayib boradi¹⁶.

O’zbekistonlik olim A. B. Nizamovning fikriga ko’ra, talabni aniqlashning asosida chekli naflilikning kamayish qonuni yotadi. Ma’lumki, iste’molchi uchun ne’matning chekli nafligi kamayib boradi va ishlab chiqaruvchilar qo’shimcha birlik mahsulot sotishlari uchun ne’mat narxini pasaytirishlari zarur bo’ladi¹⁷.

B. T. Salimov boshchiligidagi iqtisodchi olimlar ta’kidlaydilarki, naflilik — individning farovonlik darajasining miqdoriy o’lchovidir. Shunga ko’ra, har bir iste’molchi o’z imkoniyatlaridan kelib chiqib unga maksimal darajada naf yoki qoniqish beradigan, farovonligini oshirishga xizmat qiladigan tovarlar majmuasini tanlaydi¹⁸.

Yuqoridagilardan xulosa qiladigan bo’lsak, naflilik — bu iste’molchilarning tovarni iste’mol qilishdan oladigan qoniqishidir va uni umumiy hamda chekli naflilik bo’yicha o’rganish maqsadga muvofiqdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Naflik funksiyasi iste’mol majmuasiga miqdoriy qiymat berish usuli bo’lib, u yuqori afzal ko’rilgan majmuaga yuqori qiymat, pastroq afzal ko’rilgan majmuaga esa pastroq qiymat beradi. Naflik funksiyasi iste’mol majmualarini afzallik darajasiga ko’ra tartiblaydi; ikkita tovarlar majmuasi nafliklari orasidagi farqning o’zi muhim emas, muhim jihat — ularning tartibi. Tovarlarni majmuasini afzalligi bo’yicha tartiblashtirish tartiblashgan naflilik deb ataladi.

Tovarlarni majmuasini faqat tartiblashtirish muhim bo’lgani sababli ularga naflik qiymatini belgilashning yagona usuli mavjud emas. Agar tovarlar majmuasiga naflik beruvchi yagona usul mavjud bo’lsa, unda miqdoriy naflik berishning cheksiz ko’p usulini topish mumkin. Agar (x_1, x_2) majmuaga $u(x_1, x_2)$ naflik qiymatini beruvchi funksiya mavjud bo’lsa, $u(x_1, x_2)$ ni 2 ga yoki boshqa istalgan musbat songa ko’paytirish orqali hosil qilingan funksiya $2u(x_1, x_2)$ ham xuddi shu majmuaga miqdoriy naflik qiymatini beruvchi naflik funksiyasi bo’lib qoladi. Naflik funksiyasining 1 dan katta har qanday musbat songa ko’paytirilishi boshlang’ich funksiyaning monotonligini saqlab qoladi.

10 Bernulli D. Опыт novoy teorii izmereniya jrebiya// Vexi ekonomicheskoy mysli. T.1. Teoriya potrebitelskogo povedeniya i sprosa/ Pod red. V. M. Galperina -SPb.: Ekonomicheskaya shkola, 2000.

11 Pindyck, Robert S., Daniel I. Rubinfeld. Microeconomics. Global Edition. – Copyright 2018, Pearson Education Limited, 2018. P. 787.

12 Campbell R. McConnel, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. Microeconomics: Principles, Problems and Policies. -19 th ed. – New York. The McGraw-Hill Companies, Inc., 2012. P. 604.

13 Nureev R. M. Kurs mikroekonomiki. Uchebnik- 3-ye izd.- M.: Norma: INFRA-M, 2014. - 624 s.

14 Andreu Mas-Kolell i dr. Mikroekonomicheskaya teoriya. Uchebnik. – M.: Delo i Servis, 2016. - 630 str.

15 Taranuxa Yu.V. Mikroekonomika. Uchebnik. – M.: Delo i Servis, 2011. - 580 str.

16 Gossen H. H. Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs, und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handeln. -Braunschweig: Friedrich Vieweg & Sohn, 2004.

17 Nizamov A.B. va boshqalar. Mikroiqtisodiyot. O’quv qo’llanma. T: “FAN”, 2015 -246 b.

18 Salimov B.T., Yusupov M.S., Salimov B.B. Mikroiqtisodiyot. Darslik. – T.: Iqtisodiyot, 2020. - 365 b.

Monoton o'zgartirish naflik funksiyasini musbat songa ko'paytirish ($f(u)=3u$), har qanday musbat sonni qo'shish (masalan: $f(u)=u+20$), u ni toq songa darajaga ko'tarish (masalan: $f(u)=u^2$) orqali amalga oshirish mumkin.

Monoton o'zgartirishda $f(u_2) - f(u_1)$ ning ishorasi $u_2 - u_1$ ning ishorasi bilan bir xil bo'ladi. Agar $f(u)$ aniq bir afzallikni ifodalovchi naflik funksiyasini monoton o'zgartiruvchi funksiya bo'lsa, u holda $f(u(x_1, x_2))$ funksiya ham shu afzallikni ifodalovchi funksiya bo'ladi.

Quyidagi qoidalar monoton o'zgartirishlarni ifodalaydi:

1. $u(x_1, x_2)$ qandaydir aniq bir afzallikni ifodalasa, agar va faqat agar $(x_1, x_2) > (u_1, u_2)$ bo'lsa, unda $u(x_1, x_2) > u(u_1, u_2)$ bo'ladi.
2. Agar $f(u)$ monoton o'zgartiruvchi bo'lsa, agar va faqat agar $f(u(x_1, x_2)) > f(u(u_1, u_2))$ bo'lsa, unda $u(x_1, x_2) > u(u_1, u_2)$ bo'ladi.
3. Natijada $f(u(x_1, x_2)) > f(u(u_1, u_2))$, agar va faqat agar $(x_1, x_2) > (u_1, u_2)$ bo'lganda, $f(u)$ funksiya afzalliklarni boshlang'ich naflik funksiyasi $u(x_1, x_2)$ dagiday mukammal ifodalaydi.

Demak, naflik funksiyasini monoton o'zgartirish, boshlang'ich naflik funksiyasi afzalliklarni ifodalaydigan naflik funksiyasining o'zi. Geometrik nuqtayi nazardan, naflik funksiyasi – berilgan qiymatlarda befarqlik egri chizig'ini ifodalash usuli hisoblanadi.

Befarqlik chizig'ida yotuvchi tovarlar majmuasi bir xil naflikni beradi. Yuqori afzal ko'riladigan tovarlar majmuasi yotgan befarqlik chizig'iga katta qiymat beriladi, kamroq afzal ko'riladigan tovarlar majmuasi yotgan befarqlik chizig'iga kamroq qiymat beriladi. Bunday o'zgartirishlar bir xil afzalliklarni ifodalaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Faraz qilaylik, naflik funksiyasi quyidagi ko'rinishda berilgan bo'lsin:

$$u(x_1, x_2) = x_1, x_2$$

Bu naflik funksiyasining befarqlik chiziqlari $k = x_1, x_2$ ($k = \text{const}$) tenglamani qanoatlantiruvchi x_1 va x_2 lar to'plami.

Agar biz x_2 ni x_1 ning funksiyasi ko'rinishida ifodalasak, befarqlik chizig'i formulasini olamiz.

$$x_2 = \frac{k}{x_1}$$

Faraz qilaylik, naflik funksiyasi $u(x_1, x_2) = x_1^2, x_2^2$ ko'rinishda berilgan. Uni quyidagicha monoton o'zgartiramiz:

$$y(x_1, x_2) = x_1^2, x_2^2 = (x_1, x_2)^2 = u(x_1, x_2)^2$$

$y(x_1, x_2)$ naflik funksiyasi bu $u(x_1, x_2)$ naflik funksiyasining kvadrati. Bu funksiyalarning befarqlik chiziqlari bir xil shaklga ega bo'ladi.

Masalan, poyabzal sanoati bo'yicha oladigan bo'lsak, mukammal o'rindosh tovarlar x_1 – tuflilar soni, x_2 – krasovkalar soni. Naflik funksiyasini yozamiz:

$$u(x_1, x_2) = x_1 + x_2$$

Bu naflik funksiyasi naflikni poyafzal yig'indisi bilan o'lchanadi. Ma'lumki, naflik funksiyasi ikkita shartni qanoatlantirishi kerak.

1. Befarqlik chizig'i bo'ylab harakat qilganda, bu naflik funksiyasi bir xil qiymatni oladimi?

2. Naflik funksiyasi yuqori naflikka ega majmuaga kam naflikka ega majmuaga nisbatan yuqori miqdoriy qiymat beradimi?

Yuqoridagi funksiya shu ikkita shartni qanoatlantiradi. Demak, u naflik funksiyasini ifodalaydi.

Yuqoridagi naflik funksiyasi o'rniga boshqa funksiyadan foydalanishimiz mumkin. Masalan:

$$y(x_1, x_2) = (x_1 + x_2)^2 = x_1^2 + 2x_1x_2 + x_2^2$$

Bu funksiya ham mukammal o'rindosh tovarlar uchun naflik funksiyasi bo'ladi.

Iste'molchi "birga-bir" almashtirishdan tashqari bitta birinchi tovardan voz kechganda, uni ikkita ikkinchi tovar bilan almashtirmoqchi bo'lsa, naflik funksiyasi quyidagicha yoziladi:

$$u(x_1, x_2) = 2x_1 + x_2$$

Bu yerda x_1 tovar x_2 tovarga nisbatan iste'molchi uchun ikki barobar ko'p qiymatga ega. Befarqlik chizig'i yotiqligi – 2 ga teng.

Mukammal o'rindosh tovarlar uchun naflik funksiyasini umumiy ko'rinishda quyidagicha yozamiz:

$$u(x_1, x_2) = ax_1 + vx_2$$

a va v lar musbat son bo'lib, 1 va 2 tovarlarning qiymatini ifodalaydi. Befarqlik chizig'i yotiqligi – a/v ga teng.

Masalan, chap va o'ng oyoq poyabzalini qaraydigan bo'lsak, iste'molchini juft poyabzallar soni qiziqtiradi, shu sababli juft poyabzallar sonini naflik funksiyasi deb olsak bo'ladi. Iste'molchidagi juft poyabzallar soni undagi o'ng x_1 va chap x_2 poyabzallar sonining minimumi bilan aniqlanadi. Shunga ko'ra, mukammal komplementlar uchun naflik funksiyasi quyidagicha ko'rinishda yoziladi:

$$u(x_1, x_2) = \min \{x_1, x_2\}$$

Faraz qilaylik, sizda 10 ta o'ng va 10 ta chap poyabzal bor. Qo'shimcha sizga bitta chap poyabzal berishdi, u holda befarqlik chizig'i shartiga ko'ra:

$$(10, 10) = \min \{10, 11\} = (10, 10) \text{ bo'ladi.}$$

Mukammal komplementlar uchun naflik funksiyasini umumiy holda quyidagicha yozamiz:

$$u(x_1, x_2) = \min \{ax_1, vx_2\}$$

a va v lar musbat son bo'lib, tovarlarni qanday nisbatda iste'mol qilishini bildiradi.

Demak, yuqoridagilardan xulosa qilib aytishimiz mumkinki, iste'molchilar tovarlarni iste'mol qilishidan oladigan nafilik, ularni tovarni xarid qilish uchun motivlashtiradigan asosiy omil hisoblanadi va istemolchilar tovar iste'molidan oladigan nafilikni sinchkovlik bilan o'rganadilar. Shuning uchun ham iste'molchilarning tovarlarni iste'mol qilishdan oladigan nafiligi marketing tadqiqotlarida iste'molchilarni tovarlar xaridiga motivlashtirishning asosiy omili sifatida o'rganilishi va bu boradagi marketing tadqiqotlari yanada kuchaytirilishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar sanoat mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar faoliyatini modernizatsiya qilish, milliy brendlar raqobatbardoshligini oshirish va iste'mol bozori talabiga mos mahsulotlar taklifini kengaytirishga qaratilgani bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Aholi sonining o'sishi iste'mol tovarlari bozorida talabni jonlantirdi, bu esa ishlab chiqaruvchilardan nafaqat yuqori sifatli mahsulot yetkazib berishni, balki bozordagi o'zgarishlarni doimiy monitoring qilishni, xaridorlar ehtiyojini chuqur o'rganishni ham talab etmoqda. Bunday jarayonda marketing tadqiqotlarining roli kuchayib, ayniqsa iste'molchilarning xulq-atvori, ularni xaridga undovchi motivlar va nafilik tushunchasi bozor strategiyalarini shakllantirishda asosiy mezonga aylandi.

Ilmiy adabiyotlarda keltirilgan qarashlar iste'molchi xulqini anglashda motivatsiya va nafilik nazariyalarining markaziy o'rinda turishini ko'rsatadi. Motivning ichki psixologik kuch sifatida harakatga yo'naltiruvchi xususiyati, shuningdek, chekli nafilikning kamayish qonuni, befarqlik egri chiziqlari va mukammal o'rindosh hamda komplementar tovarlar haqidagi nazariy talqinlar iste'mol qarorlarini izohlashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Bu nazariyalar asosida iste'molchi uchun mahsulotning nafi, sifatga bo'lgan talab, funksional afzalliklar, emotsional qadriyatlar va ratsional baholash jarayonlari birgalikda uning xarid qaroriga ta'sir ko'rsatishi aniqlanadi.

Shu bois sanoat korxonalari uchun asosiy vazifa iste'molchilar ehtiyojini to'g'ri aniqlash, mahsulotning nafilik darajasini oshirish, xaridorni birinchi xariddan so'ng ham brendga sodiq qolishga unday oladigan marketing strategiyalarini ishlab chiqishdan iboratdir. Nafilik funksiyalarini o'rganish va ularning amaliy talqinlari mahsulot assortimentini shakllantirish, narx siyosatini belgilash, bozor segmentlarini tanlash hamda iste'molchilar bilan uzoq muddatli munosabatlarni rivojlantirishda ilmiy asoslangan yondashuvni kuchaytiradi. Mazkur nazariy va amaliy qarashlarga tayangan holda marketing tadqiqotlarini kengaytirish, iste'molchi motivatsiyasini chuqur o'rganish va bozor strategiyalarini ilmiy asosda takomillashtirish sanoat mahsulotlari bozorida raqobatbardoshlikni oshirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Consumer behavior: building marketing strategy / Del I. Hawkins, David L. Mothersbaugh. 11th ed. — USA: McGraw-Hill/Irwin, New York, 2010. — p. 36.
2. Основы маркетинга: Учебник / Р.К. Цахаев, Т.В. Муртузалиева, С.А. Алиев. — М.: Издательство «Экзамен», 2005. — 448 с.
3. Trommsdorff V. Konsumentenverhalten. 7 Auflage. — Kohlhammer, Stuttgart, 2009. — 124 p.
4. Балтабоев М.Р. Ўзбекистон Республикаси тўқимачилик саноати экспорт имкониятларини ривожлантиришда маркетинг стратегияси. Иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. — Тошкент: ТДИУ, 2005-йил.
5. Yo'ldoshev N.Q., Azlarova M.M., Xo'djamuratova G.Y. "Menejment va marketing asoslari" (O'quv qo'llanma). — T.: TDIU, 2013-y. — 256 b.
6. Менгер К. «Исследование метода социальных наук и политической экономии в частности». — М.: Территория будущего, 2005. — с. 289–450. ISBN 5-7333-0175-9.
7. Бём-Баверк Ойген. Основы теории ценности хозяйственных благ // Избранные труды о ценности, проценте и капитале / Ойген фон Бём-Баверк. — М.: Эксмо, 2009. — с. 49–246. — 912 с.
8. Фридрих фон Визер. Проблема вменения дохода // Частная организация хозяйства на пороге капиталистической эпохи / Предисл., коммент., сост. В.С. Автономова. — М.: Экономика, 1992.
9. Бернулли Д. Опыт новой теории измерения жребия // Вехи экономической мысли. Т. 1. Теория потребительского поведения и спроса / Под ред. В.М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 2000.
10. Pindyck Robert S., Rubinfeld Daniel L. Microeconomics. Global Edition. — Pearson Education Limited, Copyright 2018. — p. 787.

11. Campbell R. McConnel, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. Microeconomics: Principles, Problems and Policies. 19th ed. — New York: The McGraw-Hill Companies, Inc., 2012. — p. 604.
12. Нуреев Р.М. Курс микроэкономики. Учебник. 3-е изд. — М.: Норма: ИНФРА-М, 2014. — 624 с.
13. Андреу Мас-Колелл и др. Микроэкономическая теория. Учебник. — М.: Дело и Сервис, 2016. — 630 стр.
14. Тарануха Ю.В. Микроэкономика. Учебник. — М.: Дело и Сервис, 2011. — 580 стр.
15. Gossen H.H. Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handeln. — Braunschweig: Friedrich Vieweg & Sohn, 2004.
16. Низамов А.Б. ва бошқалар. Микроиқтисодиёт. Ўқув қўлланма. — Т.: “ФАН”, 2015. — 246 б.
17. Salimov B.T., Yusupov M.S., Salimov B.B. Mikroiqtisodiyot. Darslik. — Т.: Iqtisodiyot, 2020. — 365 b.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
